

Kirsten Bransholm Pedersen og Najaaraq Paniula

De grønlandske kvindeorganisationers rolle i den politiske udviklingsproces

– set i et postkolonialt perspektiv

Mange af de kvinder, der tog aktiv del i det kvindeorganisatoriske arbejde fra Nyordningen i 1950 og frem til Hjemmestyrets indførelse i 1979, sidder i dag på indflydelsesrige poster i Grønland, og har på forskellig måde været med til at præge den politiske og erhvervsmæssige udvikling. I dag synes det kvindeorganisatoriske arbejde at køre med noget lavere profil og er i høj grad koncentreret omkring bevarelse og videregivelse af de traditionelle kvinde-kvalifikationer i fangerkulturen. Kønsdiskussionen er delvist forstummet, selvom der er en række presserende problemer: Vold mod kvinder, kvinder tjener i gennemsnit en tredjedel mindre end mændene (Grønlands Statistik 2014), den sociale og økonomiske ulighed imellem kvinder er voksende. Artiklen samler op på de erfaringer og de styrkepositioner, kvinderne historisk har erhvervet sig i det kvinde-organisatoriske arbejde, og kommer ud fra et køns- og postkolonialt perspektiv, med nogle bud på, hvorfor kvindespørgsmålet og kvindeorganisering ikke står så højt på dagsordenen længere. I artiklen følges en for forståelse af, at der med den danske kolonialisering af Grønland igangsattes en moderniserings- og patriarkaliseringsproces, som gradvist skabte en radikal ny social organisering af samfundet, både på struktur- og hverdagslivsniveau, som ikke blot forandrede de sociale relationer imellem kønnene og imellem kvinder (og mænd) indbyrdes, men også fik naturaliseret den vestlige (patriarkalske) kønsdiskurs i en sådan grad, at mulige potentialer i en prækolonial kønsforståelse blev usynlige i den grønlandske udviklingsproces. Vi konkluderer, at der i det postkoloniale feministiske tankeunivers findes potentialer til igen at italesætte kønsrelationerne i Grønland og kommer med bud på, hvorledes indsigt i de præ- og postkoloniale grønlandske kønskonstruktioner kan bidrage til skabelse af nye fremtidsbilleder.

Søgeord: Grønland, kvindeorganisering, post-koloniale kønsdiskurser, "genderlessness".

Vores motivation for at beskæftige os med dette forskningsområde og for at skrive denne artikel er tredobbelt. For det første har vi ønsket at analysere og videreformidle den efter vores mening meget vigtige rolle, kvindeorganiseringen i Grønland har haft for de grønlandske kvinders deltagelse i samfundsudviklingen i "det moderne Grønland", som den er kommet til udtryk efter 1950. Hvis vi kigger tilbage i historien, har kvindernes kollektive organisering i en række kvindeorganisationer og politiske partier, spillet en vigtig rolle i den proces der førte til at kvinder har kunnet gøre sig gældende på en så afgørende vis, som vi vil beskrive igennem artiklen. For det andet har vi ønsket at skabe øget indsigt i, hvorfor kvindeorganisationerne, der i overvejende grad er blevet dannet og udviklet af kvinder fra den sociale og uddannelsesmæssige overklasse i Grønland, har haft svært ved at nå deres målsætning om at være en bevægelse for "alle kvinder". For det tredje vil vi gerne være med til at kaste lys over spørgsmålet om, hvorfor kvindeorganisationerne har mistet deres radikalitet. I dag har kvindeforeningerne ikke den samme betydning som samfundsforandrende og identitetsskabende institution som den havde fra midten af 70-erne og frem til årtusindskiftet.

Man kan spørge, om kvindebevægelsen har "sejret sig ihjel". Det varede næsten 100 år, før de grønlandske kvinder i større udstrækning fik adgang til uddannelsesinstitutionerne i Grønland, som blev etableret i forbindelse med den første moderniseringsbølge, der startede op i midten af 1800-tallet (Pedersen 1991), men i dag udgør kvinderne over halvdelen af de uddannelsessøgende på de mellemlange og videregående uddannelser (Naalakkersuisut 2013). På det politiske plan kan der registreres en lignende udvikling. Mænd blev valgbare og fik valgret i 1882, mens kvinderne først fik disse borgerrettigheder i 1948 og frem til midten af 80-erne var kvinderne meget svagt repræsenteret i de politiske institutioner. Efter indførelse af Hjemmestyret i 1979, er der sket en markant fremgang i den kvindelige repræsentation. I 1979 var der ingen kvinder i Landstinget, i dag udgør kvinderne 42% (Naalakkersuisut 2014).

Man kan også spørge om der er tale om, at den kapitalistiske produktionsform, som blev introduceret i Grønland, har vist sin evne til at passivisere og transformere systemkritik til en produktiv ressource i en proces, hvor stadig flere områder af den før kapitalistiske produktionsform er blevet underlagt markedsøkonomien med bl.a. en voksende ulighed mellem kvinder (og mænd) til følge?

Det er store spørgsmål, som vi ikke kan komme med udtømmende svar på. Lignende spørgsmål kunne endvidere stilles til kvindeorganiseringen i mange andre lande end Grønland. Vi har valgt i denne artikel at analysere og diskutere baggrunden for kvindeorganiseringens betydning og resultater ud fra et postkolonialt feministisk perspektiv. Teorierne er specifikt udviklet på baggrund af forskning omkring kønskonstruktion i tidligere kolonier, men vi mener, at kønsforskere fra såkaldte 3. og 4. verdens lande har lukket op for

nye mulige måder at tænke kønskonstruktion og relationer imellem mænd og kvinder på, og de har herved skabt et rum for en fornyet diskussion af kønsforholdenes betydning for udviklingen.

Artiklens analytiske ramme

Udviklingen i det kvindeorganisatoriske arbejde analyseres med inddragelse af postkoloniale kønsforskere som Oyeronke Oyewumi (2004), Signe Arnfred (2011) og Karla Jessen Williamson (2011), som har ydet bidrag til at rekonceptualisere fortiden ud fra et kønsperspektiv. Køns- og udviklingsforskerne Parpart, Rai og Staudt (2002) inddrages som rammesættende for artiklens aktørstrukturperspektiv.

Artiklens dataproduktion bygger først og fremmest på et længere feltstudie udført af forfatterne i slutningen af 80'erne, hvor vi bl.a. foretog en lang række interviews dels med bygdekvinde og kvinder, som var toneangivende i opstarten af det kvindeorganisatoriske arbejde, og dels med kvinder fra den efterfølgende generation, som spillede en vigtig rolle i det politiske arbejde, der førte til Hjemmestyrets indførelse i Grønland (Pedersen 1989, 1991; Thomsen 1991). Endvidere inkluderer dataproduktionen diverse offentlige dokumenter så som landsrådsdokumentet og skrifter, der fokuserer på kvindepolitiske spørgsmål. Endelig er anden relevant kønsforskning omhandlende den kønspolitiske udviklingsproces i Grønland inddraget. Der findes meget lidt litteratur af nyere dato, men MarieKathrine Poppel (2009, 2010), som har været medskribent på det grønlandske bidrag til *Køn og magt i Norden*, har været en vigtig kilde til den statistiske beskrivelse af forholdene i dag.

Aktør-strukturperspektivet

I bogen "Rethinking empowerment – gender and development in a global/local world" (Parpart, Rai og Staudt 2002) ser forfatterne udviklingen af kvindekampen/kvindebevægelsen som en empowermentproces og de argumenterer for, at opkomsten og udviklingen af kvindebevægelsen i dens forskellige faser må iagttages i et aktør-strukturperspektiv. Social transformation har ofte udgangspunkt i lokale "bottom up"-processer, men dette er ifølge forfatterne ikke ensbetydende med, at det analytiske fokus primært skal lig-

ge på det lokale niveau. Sociale transformationsprocesser er altid indlejret i institutionelle, materielle og diskursive strukturer, som de manifesterer sig lokalt, nationalt og globalt, og må derfor forstås på dette niveau. Kollektive processer og herskende diskurser omkring køn er andre elementer, der trækkes frem som centrale. Patriarkalsk undertrykkelse eller klasseundertrykkelse giver ikke i sig selv en forklaring på, om og hvorfor der opstår kvindekamp. "People are empowered and changed through resisting disciplinary power relations" (Patpart, Rai og Staudt 2002:6). Med dette citat sættes der fokus på dels aktive handlingsprocesser og dels på magt, forstået som magtrelationer på både det individuelle, det institutionelle og det diskursive niveau. Patpart et al. tillægger forholdet imellem stat/styreform og kvindebevægelsen en særlig vigtig rolle:

..stat-samfundrelationen fortæller os meget om debatten og om empowerment indenfor bevægelsen, fordi den spiller en nøglerolle i konstruktion og vedligeholdelse af social, etnisk og religiøs splittelse, der krydser ethvert samfund (Patpart, Rai og Staudt 2002:112).

Vi ser det ovenstående kontekstuelle perspektiv som en givende forståelsesramme, når vi ønsker at begribe den kvindeorganisatoriske udvikling i Grønland fra et kolonialt/postkolonialt udgangspunkt. Som det vil fremgå af analysen giver det mening at anskue de markante skift i det kvindeorganisatoriske arbejde og i diskurserne omkring køn og kønnets betydning, i samspil med skift i stat/styreform og i samspil med af de globale moderniserings- og antiimperialistiske processer.

Et postkolonialt kønsperspektiv

Begrebet køn har været på en lang rejse i både tid og rum, og betydningen af begrebet er blevet diskuteret, differentieret og gjort klarere på forskellig måde (Chauraya 2012). Den afrikanske postkoloniale kønsforsker Oyewumi skriver i artiklen "Conceptualising gender", at begreberne køn og race blev skabt "in the age of modernity" og må ses som to fundamentale akser i udbytningen og segregeringen af befolkningen i Europas nye kolonier (Oyewumi 2004). Med koloniseringen kom en ny patriarkalsk organisering af samfundets sociale institutioner, hvor kvinderne på mange områder blev opfattet som underordnet mændene. Der blev skabt et dualistisk, hierarkisk forhold mellem mænd og kvinder. Oyewumi giver de vestlige kønsforskere kredit for at have skabt erkendelse omkring de patriarkalske kønsstrukturers undertrykkende funktion overfor kvinder, og anerkender at disse feministiske teorier har været vigtige i den kønspolitiske kamp i Vesten. Hun er imidlertid, på linje med en række andre postkoloniale forskere fra ikke-vestlige lande, yderst kritisk overfor, at de vestlige kønsforskere bruger denne forståelse til at konstruere "kvinder" som en universel gruppe med fælles interesser og til at forklare kvinders under-

ordning og undertrykkelse på verdensplan, uafhængig af geografi, historie og kultur. Oyewumi anfører at køn i en kolonial og postkolonial sammenhæng må konceptualiseres i sameksistens med begreberne race og klasse, hvorved der bliver skabt adgang til at forstå forskellene imellem kvinder og til at teoretisere over forskellige former for undertrykkelse. Uden for Europa er der behov for at kaste lys på imperialismen, kolonialisme og andre lokale og globale stratifikationer. Herudover er hun kritisk over for de vestlige kønsforskere antagelse omkring et universelt patriarkat og at kritikken af patriarkatet har som udgangspunkt, at vi lever i kernefamilier. Hun anfører, at begrebet kvindelighed i forlængelse heraf ikke overraskende associeres med hustru. Hun anfører, at den vestlige kønsforskning herved understøtter, at kvinde bliver synonym med "wife". Andre relationer bliver højst sekundære. Arnfred skriver (2011) at Oyewumi sendte en bølge af chok igennem de afrikanske intellektuelle cirkler 1997, da hun med sin bog *The Intervention of Women* erklærede, at den fundamentale kategori "kvinde" ikke eksisterede i Nigeria før den vestlige kolonisation. Med dette mente hun ikke, at kvinder og mænd – maskulinitet og femininitet ikke eksisterede, men at den betydning, disse begreber har fået i en vestlig kontekst, ikke kan forklare de sociale relationer i det prækoloniale Nigeria (Arnfred 2011). Oyewumi underbygger sin påstand med en række eksempler på, at status ikke (altid) følger køn og der er ord for familierelationer, som giver status via blodets bånd, men som ikke er kønnede. Fx i et matrifokalt samfund, hvor fætre og kusiner, der nedstammer fra den samme kvinde, er tættere knyttede til hinanden end de er til andre fætre og kusiner, der nedstammer fra samme mand. De primære og privilegerede relationer udvikles her på tværs af køn (Oyewumi 2004). Det, der var vigtigt i kulturen, var ikke de kropslige karakteristika. Med sit begreb "Situational gender" introducerer hun en "ad hoc" forståelse af køn, hvor begreberne mand og kvinde er relationelle kategorier og knyttet til sociale positioneringer, som altid er relative og situerede (Arnfred 2011). Hun ser altså først og fremmest køn som en socio-kulturel konstruktion. Oyewumi og andre kønsforskere fra postkoloniale lande fornægter ikke at kønsrelationer og magt i de fleste samfund i dag er patriarkalske og mandsdominerede, men de ser ikke nutidens patriarkalske strukturer som embeddede i "afrikansk kultur" men i kolonialismen og vestlig påført religiøs og uddannelsesmæssig påvirkning (for en uddybning se Arnfred 2011). De mener således, at en forkert begribelse af fortiden og kvinders og mænds position og handlinger kan begrænse vore muligheder for at skabe nye fremtidsbilleder.

Karla Williamson, grønlandsk kønsforsker, har i sin analyse af de postkoloniale kønsrelationer i dagens Grønland, "Inherit My Heaven – Kalaallit Gender Relations", fremført lignende kritikpunkter.

Williamson nærmer sig en forståelse af relationen ud fra begrebet "genderlessness" (Williamson 2011). Altså, at der i den oprindelige kultur i Grønland (Inuitkulturen) ikke har været tænkt i kønsdikotomier og at udviklingen i

Grønland derfor ikke meningsfyldt kan forstås med udgangspunkt i et hierarkisk forhold imellem mænd og kvinder. Som Oyewumi mener Williamson, at køn er en vestlig konstrueret kategori, som kan forhindre os i at forstå de positioner mænd og kvinder har indtaget med overgangen til, i Williamsons case, "det koloniale Grønland". Hun bygger sin teori om et "genderless" Inuitsamfund op ud fra egen og andres forskning omkring tre forhold. *Det kønsløse intellekt*. Alt det skabte, levende som dødt, har fået sin kraft fra universet og skal respekteres for sin individuelle intelligens. Der er ingen hierarkisk orden og køn er sekundært i forhold til det at være et menneske. *Kønsneutrale navne*, hvor navnene før kristendommens indførelse ikke var kønsspecifikke. Igennem navnet flyder karakter og styrke og mennesker deler noget med andre, også med døde som har samme navn. Navne er knyttet til et bredt socialt og spirituelt netværk. Endelig *et kønsløst sprog*, hvor der ikke forekom ord for "han" og "hun", og hvor der ikke fandtes kønnede pronominer. Som beskrevet ovenfor betød det ikke at det prækoloniale Grønland var et samfund uden kønsarbejdsdeling. Men Inuitkulturen var, som tidligere beskrevet, karakteriseret ved en komplementær arbejdsdeling, som betød at kvinder og mænd havde et fælles livs- og overlevelsesprojekt. Ifølge Williamson uden kønshierarkier. Ud fra sin forskning konkluderer hun at der på trods af den patriarkalske prægning som kolonitiden påførte Grønland, stadig kan identificeres et sæt af oprindelige værdier, hvilke hun knytter sammen i en triade af begreberne "timi" (kroppen, det fysiske), "tarneq" (det sjælelige) og "anersaaq" (spiritualitet, kreativ energi), som strukturerer forholdet imellem mennesker og som skaber en respekt for det enkelte menneske, der rækker ud over den vestlige kønsdikotomi. Med reference til Barbara Bodenhorns artikel "I'm not the Great Hunter, my wife is" giver Williamson et eksempel på, at relationen imellem mand og kvinde måske ikke har været, som den i megen nutidig forskning fremstilles (Williamson 2011:136-37). Williamson skriver, at "størjægeren" ofte portrætteres som et socialt ikon i fortællinger om Grønland, et udtryk for mandlig dygtighed og magt. Hun påpeger, at en sådan fortolkning mangler de oven for beskrevne, åndelige og spirituelle dimensioner. I den prækoloniale Inuitkultur havde man den opfattelse at dyrene gav sig selv til menneskene, men ikke til hvem som helst. De foretrak at give sig selv til de mænd, som havde gavmilde og dygtige hustruer. Uden forståelse for denne tro på universets enhed og den betydning kvinder er tillagt, kommer vi, ifølge Williamson, til at drage forenkede slutninger omkring eksistensen af et mandsdomineret kønshierarki. Williamson får igennem sin empiriske analyse skabt et billede af, at denne forståelse af mennesket i verden også gør sig gældende i dag. At der stadig eksisterer et "vi" imellem mand og kvinde i den grønlandske kønsforståelse. Analysens resultater får Williamson til at se relativt positivt på kvindernes fremtidige indflydelse i det grønlandske samfund og hun argumenterer for vigtigheden af at italesætte en ny kønsforståelse.

I den følgende analyse er det ikke vores mål at gå dybere ned i en identifikation af kønsroller i den prækoloniale fangerkultur, men ud fra et postkolonialt perspektiv at analysere kvindeorganisationernes rolle i den grønlandske samfundsudvikling og herigennem give et bud på, hvorledes mødet mellem det herskende vestlige og patriarkalske kønsbillede og en grønlandsk kønsforståelse under forandring har fået indflydelse på fordelingen af magt og indflydelse i samfundet. Mellem kvinder og mænd og mellem kvinderne indbyrdes.

Analysen er opdelt i tre faser, der er relateret til vigtige skift i den grønlandske samfundsorganisering og i kvindeorganisationen. *Først* beskrives den begyndende modernisering af Grønland efter dansk mønster. Der sker en overgang fra den traditionelle fangerlivsform til fiskeri, de formelle uddannelsesstrukturer får øget betydning og vi kan iagttage en begyndende parlamentarisk institutionsopbygning i Grønland. Dette er en periode hvor kønsarbejdsdelingen og magtforholdet mellem kvinder og mænd ændres væsentligt. Den første kvindeorganisation dannes. *Dernæst* kaster vi lys på den politiske og antiimperialistiske kamp for Hjemmestyre i Grønland, hvor kvindeorganisationen polariseres og radikaliseres. *Endelig* belyser vi kort kvindernes position i det postkoloniale grønlandske samfund efter Hjemmestyrets indførelse, hvor kvindeorganisationen synes at spille en mindre betydningsfuld rolle. Kønskonstruktionen og den voksende ulighed mellem kvinderne er gennemgående temaet i alle tre dele.

1. Fase

Grønlændernes inddragelse i de politiske institutioner – nye kønsforståelser og den første kvindeorganisation

I den prækoloniale Inuitkultur var fangst det primære grundlag for overlevelse og arbejdsdeling imellem mænd og kvinder foregik komplementært. Mænd og kvinder indgik i en fælles arbejdsproces, hvor manden typisk nedlagde fangstydrene, mens kvinden bearbejdede fangsten til føde, klæder mv. (Dahl 2000). Både historiske beretninger og sagn beretter om kvindelige fangere, men det hører til undtagelsen, og kvinder er kun oplært til at påtage sig denne funktion i familier eller på bopladser, hvor mangel på mandlige fangere, har krævet dette (Vebæk 1990, Dahl 2000). Kvinder og mænd var suveræne på hvert deres felt og gensidigt afhængige af hinandens arbejde. Arbejdsdelingens horisontale karakter gav kvinderne deres eget domæne og eget fællesskab.

Opdagelsesrejsende, antropologer og sociologer beretter således om, at den grønlandske kvinde på mange områder havde en høj status i den oprindelige fangerkultur (Freuchen 1953, 1962; Rasmussen 1905, 1979; Dybbroe 1988, Arnfred 1991, Thomsen 1991, Dahl 2000). Dog er det den gængse videnskabelige opfattelse, at manden var familiens overhoved og den, der repræsenterede familien udadtil (fx Larsen 1965, Malaurie 1979, Dahl 2000). Malaurie, en fransk arktisk antropolog, skriver således, at fangeren var den centrale

aktør og familien ofte måtte underlægge sig mændenes beslutninger, men fik til gengæld del i hans status (1979:133). Peter Freuchen, der var en af de første danske polarforskere, og som slog sig ned blandt fangerfamilierne i Thuleområdet og giftede sig med en grønlandsk kvinde, siger dog: "Officielt var det naturligvis mændene der bestemte (...) men han gjorde det dog aldrig uden efter konens råd, eller rettere husførelsens bedste" (Freuchen 1953:99). Dette eksempel er illustrativt for det tilsyneladende modstridende billede af magtforholdet mellem mænd og kvinder, der dukker op, når vi prøver at forstå kønsrelationerne i det Grønland, som de første vestlige forskere forsøgte at udforske. Med Oyewumis og Williamsons tilgang om henholdsvis "situeret køn" og "genderlessness" kan man imidlertid anføre, at vi kommer til at opfatte relationerne som modsætningsfyldte, fordi vi prøver at forstå dem som nødvendigvis dualistiske og hierarkiske. Malaurie analyserer det, han ser, ud fra en sådan forståelse, mens Freuchen, der har levede erfaringer og en dybere indsigt i kulturen, undlader at sætte relationerne hierarkisk op. Han beskriver i højere grad en ligestilling.

Vi er enige med de postkoloniale kønsforskere i at de begreber, vi har, ikke er tilstrækkeligt udviklede til at forstå situationen. Men udviklingen i den kønnede politiske repræsentation i Grønland peger imidlertid på, at det, de toneangivende danske kolonisatorer så, var et samfund, hvor forholdet imellem kønnene passede ind i en udmøntning af en naturaliseret dansk, patriarkalsk kønsdiskurs. Da grønlænderne, med forstanderskaberne i 1882, for første gang blev inddraget i de koloniale skabte politiske beslutningsinstanser i eget land, var de grønlændere, som kunne komme på valg, således familieoverhoveder – dvs. mænd. Forstanderskaberne eksisterede til 1911, hvor de blev afløst af kommunerådene, hvortil det forsat kun var grønlandske mænd, der kunne vælges. Udover kommunerådene blev der oprettet to landsråd og senere en række sysselråd, som var sammensat af grønlandske mænd (Vimose 1977, Danmarkshistorien.dk 2015). Et kønsmønster, der lå helt på linje med det, der på daværende tidspunkt kunne iagttages i Danmark og i den vestlige verden som sådan.

Sysselrådet førte tilsyn med ordensoplysning, sundhedsvæsenet og skolen. Desuden havde de opgaver inden for retsplejen. Den mandlige dominans indenfor disse råd har uden tvivl været med til at grundfæste magtfordelingen mellem mænd og kvinder i det grønlandske samfund.

Ved en sysselretssag i 1938 lød en dommers udtalelse sådan: "Når grønlandske ægtefæller ikke kan enes, da må husherrens ord være det afgørende. Manden siger, hvordan børnene skal opføre sig, og så må konen adlyde. Når manden slår sin kone for børnenes skyld, må hun ikke lade det gå ud over stedbørnene" (Chemnitz 1965:266). En kønsrolleopfattelse, der gav mændene en betydelig magt og legitimerede voldsudøvelse mod kvinder, blev således juridisk lovfæstet i Grønland. Voldsudøvelse er stadigvæk et stort problem, som der ikke er fundet tilfredsstillende løsninger på (Poppel 2010, Williamson 2011).

Den koloniale prægning af kvindernes inddragelse i de politiske institutioner

Forandringen i styreform og relationerne imellem den danske stat og det grønlandske samfund har uden tvivl haft stor indflydelse på både forskellige grupper af kvinders identitetsdannelse og på opfattelsen af kvindens rolle i "den nye udvikling". Det var det danskprægede elitefamilielag i Grønland, som i første omgang havde forudsætningerne for at deltage og øve indflydelse og det blev danske normer med hensyn til kønsidentitet og kønsrelationer, som kom til at præge det lag af grønlændere, som fik tildelt indflydelse (Arnfred 1991). Mændene her, der blev betragtet som de lovende unge grønlændere, havde under kolonitiden fået adgang til uddannelse som skolelærere, hjælpepræster, håndværkere mv., mens kvinderne ikke havde fået tilsvarende muligheder. "Den naturlige rolle" for kvinderne i dette segment var husmoderrollen (interview med Chemnitz 1984, Pedersen 1991).

De grønlandske kvinder havde ikke på noget tidspunkt offentligt protesteret over deres manglende indflydelse på det politiske plan. Det lå i kulturen, at kvinderne respekterede mandens rolle som familiens talerør (Pedersen 1989).

Det blev da også de grønlandske mænd, der stillede forslaget om, at kvinderne skulle inddrages i de beslutningstagende politiske instanser. Forslaget kom i 1945 og på et tidspunkt, hvor kvinderne i Danmark allerede havde haft stemmeret i 30 år. Forslagsstilleren Nikolai Rosing argumenterede for forslaget på følgende måde:

Til dato har vore kvinder ikke haft lejlighed til at udtale sig angående politiske spørgsmål. Det synes derfor, som om vor udvikling som en særskilt nation er ved at blive ensidig. Vore kvinder har til dato udrettet en ikke ringere del af det daglige arbejde end mændene. Der er ikke tvivl om, at de fleste af vore kvinder har bedre forstand og erfaring til grundlag end unge mænd, der for første gang skal deltage i valg, hvorfor jeg mener tidspunktet er kommet til at give dem lejlighed dertil, både ved at give dem valgret og valgbarhed (Landsrådsforhandlinger 1838-47, punkt 23 på dagsordenen 1945).

Rosing fremførte endvidere, at han ikke mente, at man skulle vente på, at kvinderne selv stillede kravet, da de ikke var vant til at have noget at skulle have sagt vedrørende landets styrelse. Af flere mænd blev kvindernes store og vigtige indsats med hensyn til børneopdragelse fremhævet som et argument for, at de burdes høres, når der blev taget vigtige beslutninger for landet. I 1948 blev der ved kongelig anordning indført valgret og valgbarhed for kvinder i Grønland (Chemnitz 1965).

At de grønlandske mænd positivt ønskede at lukke kvinderne ind i de politiske institutioner kan opfattes som udtryk for en praksis, der er baseret på

en tidligere mere kønsegaltær opfattelse af forholdet mellem mænd og kvinder, og kan med Williamson begreb om "genderlessness" tages som et udtryk for, at de grønlandske mænd ikke nedvurderede kvinderne og var opmærksomme på, at kvindernes indsats, på lige fod med mændenes, allerede bidrog til udvikling af det moderne Grønland (Williamson 2011). Mændene kunne se at kvinderne havde erhvervet viden og kvalifikationer, som de ikke selv kunne bidrage med. Vi mener, at det her er vigtigt at notere, at både begrundelsen for og processen frem til, at kvinderne fik valgret i Grønland, adskiller sig væsentligt fra den, der tidligere havde fundet sted i de fleste europæiske lande. I Grønland var det mændene, som argumenterede for, at der var brug for kvinderne i udviklingen, mens der fx i England og Danmark blev ført en hård kvindekamp for valgetten ud fra et ligestillings og menneskerettigheds-perspektiv.

Husmoderliggørelse af de grønlandske kvinder?

Oyewumi påpeger, at den naturaliserede hustruliggørelse af kvindeligheden i den vestlige (køns)diskurs er en væsentlig barriere for skabelse eller udvikling af ikke binære og ikke hierarkiske relationer. Parpart et al. forholder sig ud fra samme perspektiv kritisk til, at magt og status i samfundet bliver fordelt på baggrund af arbejdsfordelingen imellem mænd og kvinder. De nævner, at man mange steder i verden har kunnet iagttage denne proces, hvor det først og fremmest er en kønsideologi, der betoner moderrollen, som er blevet givet stemme. Ifølge forfatterne har det forstærket kvindernes underordnede position, at fokus har været på deres sociale rolle som mødre og ikke på deres borgerrolle. Kvinderne er forblevet socialt, politisk og økonomisk underordnet manden på grund af denne ideologi, og den gryende kvindebevægelse, der primært har bestået af middel- og overklassekvinder har skabt mere end udfordret denne kvindestereotyp (Parpart et al. 2002).

Dette kan også iagttages i Grønland. Det, der sker med introduktion af det patriarkalske styre og familiemønster, når der ikke tilbydes andre forståelsesformer, er fravær af kønskamp, hvor selv aktive kvinder fra den nye grønlandske overklasse knap nok opdager, at de frasiger sig magten. Man kan med dette perspektiv se "genderlessness"-opfattelsen som en barriere for, at kvinderne selv kæmper for deres rettigheder. For, som Parpart siger, er denne aktive og bevidste kamp vigtig: "People are empowered and changed through resisting disciplinary power relations" (Parpart et al. 2002:6), da en sådan modstand i sig selv rummer en bevidstgørelsesproces og en styrkelse af troen på egen formåen, i dette tilfælde på det politiske plan. Disse overvejelser har Guldborg Chemnitz, der var aktiv i oprettelsen af den første kvindeforening og igennem mange årtier en stærk figur i det grønlandske kvindeforeningsarbejde, også gjort sig i "Kvinderne og valgetten". Hun konkluderer, at kvinderne ikke undgik kampen for medbestemmelse, men det blev en anden kamp – kampen for at leve op til de krav der fulgte med valg-

retten (Chemnitz 1965). I forhold til en proaktiv kamp for valgret til kvinder, blev kampen for at leve op til det nye en proces, hvor kvinderne følte de var "bagud" og skulle dygtiggøre sig for at kunne være med. I mere teoretiske termer kan begrebet "selvteknologi" eller "styring til selvstyring" bruges til at præcisere hvad der skete. Gennem direkte magtudøvelse havde den danske stat frataget kvinder indflydelse i de politiske institutioner, og kvinderne transformerede denne ydre kontrol til en indre kontrol og påtog sig selv opgaven med at forandre sig, så "den grønlandske kvinde" kunne leve op til de forventninger, der lå til dem i samfundet. Udvikling af disse selvteknologier blev en af de opgaver, den første kvindeforening i Grønland tog på sig. Vi går dybere ind i dette senere.

Antropologen Maria Mies forholder sig eksplicit til husmoderliggørelsen af kvinden i overgangen fra fanger- eller jægersamfund til industrisamfund, og hun ser denne proces som en af de største forhindringer for ligestilling mellem de to køn (Mies 1986). Ud over den beskrevne betydning, som denne husmoderliggørelse får på billedet af kvindernes "naturlige tilbagetrukne rolle" i det politiske liv, påpeger Mies, at det bliver en normativ opfattelse, at kvinder ikke har behov for indtægter på niveau med manden, da hun som husmoder kun står for den supplerende indtægt i familien. Dette kommer så, i forlængelse af Mies' tanker, til at præge både lønniveauet på henholdsvis kvinde- og mandsdominerede arbejdsområder og fordelingen af arbejdet. I Grønland, hvor en stor gruppe kvinder var enlige, lå billedet af den husmoderliggjorte kvinde i mange tilfælde langt fra virkeligheden, men man kan sige, at diskursen eller idealet om kvinden som husmoder blev "kopieret fra Danmark" og vandt indpas og var med til at fjerne fokus fra klasseforskelle og fra livsbetingelserne for den store gruppe af mindre velstillede kvinder, som måtte påtage sig ofte hårdt, fysisk arbejde bl.a. i fiskeindustrien.

Formålsparagraffen for den i 1948 nystartede husmoderforening i Nuuk lød således:

Foreningens formål er, ved regelmæssige mødeaftener med oplysende foredrag, diskussioner og demonstrationer, at samle Godthåbs kvinder til gensidig hjælp og dygtiggørelse i huslige anliggender (De grønlandske kvindeforeningers sammenslutning 1981:174).

Den første grønlandske kvindeforening (APK)¹ var ikke en frigørelses- eller protestbevægelse mod den udvikling, som var sat i gang. Kvindeforeningerne påtog sig opgaven med at socialisere kvinderne til den nye udvikling. Nedbrydning af det traditionelle erhvervs- og familiemønster betød, at de grønlandske kvinder pludselig skulle lære at lave mad og passe børn på nye måder. Der blev arrangeret kurser i rengøring, barnepleje og madlavning efter dansk inspireret recept. Kvindeforeningernes program var et svar på de dagligdags problemer, som mange grønlandske kvinder stod med, men blev også en socialisering ind i et dansk kønsrollemønster, som næsten hørte med til

de danske boliger, de danske møbler, den danske mad og de danske meninger (Pedersen 1989). Der var dog også elementer af mere politisk oplysende karakter i kvindeforeningernes arbejde. Fx blev politikere og embedsmænd inviteret til at holde foredrag om de nye initiativer, som var i gang. Gradvist blev kvindeforeningernes aktiviteter breddet ud. I 60'erne gik kvindeforeningerne også ind i løsningen af samfundsmæssige problemer, som rakte ud over den enkelte kvindes arbejde i hjemmet og rettede sig mod den sociale organisering i bredere forstand. F.eks. boligbyggeri (Rude 1975) og abortlovgivning (Grønlandsrådsdokument 1970). De grønlandske kvindeforeninger besluttede at gå ind for loven om fri abort, og landsrådet fulgte kvindeforeningernes indstilling og vedtog loven i 1973 (Pedersen 1989).

APK påtog sig endvidere den meget vigtige opgave at rekruttere og opstille kvindelige kandidater ved valg til de politiske institutioner (Thomsen 1991). Ved det første valg, hvor kvinderne var valgbare, stillede APK en kandidat op til kommunalvalget i Nuuk. Det var Guldborg Chemnitz, og hun blev valgt. Antallet af kvinder i kommunalbestyrelserne landet over steg frem til 1975 (De grønlandske kvindeforeningers sammenslutning 1983). I de første år gik kvindeforeningerne især til valg på spørgsmål vedrørende familie og børn. Senere blev programmet udvidet til at omfatte boligpolitik, uddannelse og sundhedspolitik. APK og kandidaterne udarbejdede i fællesskab valgprogrammer, og APK støttede de valgte kvinder ved løbende at diskutere aktuelle politiske spørgsmål med dem. Det politiske arbejde på det kommunale plan, blev en naturlig og integreret del af kvindeforeningens arbejde (Chemnitz, interview 1984). Den første kvinde, Elisabeth Johansen, blev valgt ind i Landsrådet i 1959 og sad der som den eneste kvinde frem til 1975, men efter eget udsagn havde hun meget svært ved at komme igennem med sine forslag (Vebæk 1990). Herefter var der, frem til 1981 hvor hjemmestyret var etableret, igen kun mænd i landsrådet.

Kvindeforeningen ønskede efter en periode, hvor de først og fremmest fokuserede på de nye "hustruopgaver", yderligere at bidrage med viden på felter, der omfattede flere og flere samfundsområder. Og de tilstræbte at vinde politisk indflydelse. Der er intet, som tyder på, at kvindeforeningen så deres indsats som mindre vigtig end mændenes. Derimod vil vi tage Elisabeth Johansens udsagn som et udtryk for, at diskursen omkring mandlig dominans i de politiske institutioner blev fastholdt eller måske forstærket på trods af kvindernes opnåelse af valgret og valgbarhed i 1948. Med Williamson kan man pege på, at kvindernes handlinger kan ses som udtryk for resterne af en "genderless" opfattelse af relationerne imellem kønnene, men at den patriarkalske koloniale prægning af samfundet, og den traditionelle arbejdsdeling, hvor manden var familien talerør, i høj grad har begrænset kvindernes "frelige vej" til politiske indflydelse.

Det er dog også vigtigt at bemærke, at ikke alle kvinder deltog i det organiserede arbejde eller så det som en mulighed at øve indflydelse på det sam-

fundsmæssige niveau. I denne periode skete der en udvikling i flere spor, og man så en tydeligere klassesdeling i det grønlandske samfund. Det blev mændene, primært fra det uddannede lag (Bentzon 1963), der i tråd med Mies' teori, fik de faste og mest vellønnede jobs. De uuddannede kvinder, og det var langt de fleste, fik tilbudt løs- og sæsonarbejde og kom i vid udstrækning til at udgøre et underproletariat (Williamson 2011, Pedersen 1989, Pedersen 1991). Der skete en polarisering ikke blot imellem mænd og kvinder, men også kvinderne imellem.

2. Fase

Den politiske kamp for Hjemmestyret – kvindeorganiseringen polariseres og radikaliseres

Op gennem 60'erne stod det mere og mere klart, at intentionerne om, at det grønlandske erhvervsliv skulle overgå til grønlænderne, og at grønlænderne selv skulle overtage den administrative ledelse af landet, ikke blev virkeliggjort. Arbejdsløsheden var voksende og indkomsterne lave. Symptomer på et usammenhængende hverdagsliv viste sig tydeligere og tydeligere: vold og alkoholproblemer voksede og omsorgen for børn og moderniseringens sociale tabere forringedes (Pedersen 1991). I begyndelsen af 70'erne tog protesterne mod danifiseringsprocessen kraftigt til. Ligesom Grønland var kommet med i den verdensomspændende moderniseringsbølge efter 2. verdenskrig, blev det grønlandske oprør et led i mange tidligere koloniers samtidige opgør mod det, som blev betegnet vestlig imperialistisk politik. Unge mandlige medlemmer af Landsrådet fremførte ved konferencer, på landstingets talerstol og i det danske Folketing krav om Hjemmestyre (Dahl 1986, Tidsskriftet Grønland 1975). I kølvandet herpå, blev der op igennem 70'erne, som noget nyt, dannet politiske partier i Grønland (Dahl 1986).

Det radikaliserede og partipolitisk opdelte miljø fik stor indflydelse på det kvindepolitiske arbejde (Pedersen 1989). Med etablering af politiske partier forsvandt kvindeforeningen APKs funktion som koordinator og platform for de kvindelige politikere. APK ønskede ikke at placere sig et bestemt sted i det politiske spekter og definerede sig som en tværpolitisk organisation. Emner, som der kunne være partipolitisk uenighed om, blev derfor ikke længere diskuteret i foreningen (Chemnitz, interview 1984). De unge mænd i grønlandsk politik fandt APK bagstræberisk i forhold til de nationale og delvist socialistiske ideer, de ønskede gennemført i Grønland, og APK fik ikke længere den opbakning fra landsrådet, som de tidligere havde fået. De blev sjældent hørt i vigtige sager, og deres økonomiske midler blev beskåret (Chemnitz, interview 1984). Da den dansk-grønlandske hjemmestyrekommission blev nedsat i 1975 var det uden kvindelig, grønlandsk repræsentation. APK fandt dette meget forkert, og formanden Guldborg Chemnitz rettede en henvendelse til formanden for kommissionen, hvori hun argumenterede for, at de grønlandske kvinder skulle have tre kvinder med som observatører (Grønlandsråds-

dokument 45/77, 1977). Dette blev afslået og betød, at de grønlandske kvinder i en årrække var så godt som udelukket fra at få deres synspunkter frem i de besluttende organer. Man kan sige, at moderniseringstiltagene i Grønland gradvist fjernede det materielle og sociale magtfundament, kvinderne havde haft i fangersamfundets verdensforståelse og komplementære arbejdsdeling uden samtidigt at give dem reel social, politisk og økonomisk ligestilling. Den vestlige ligestillingsdiskurs, som både de unge mandlige politikere og de danske embedsmænd argumenterede ud fra, betød, at kvinderne mistede magt og indflydelse. Kønsforholdet var nu situeret i en patriarkalsk social kontekst, hvor det fra de mandlige politikere og embedsmænds side ikke blev betragtet som unaturligt eller en mangel, at kvinderne ikke var repræsenterede i de magtgivende institutioner. Man kan også sige, den position kvinderne havde med sig fra en "genderless" kultur, og som havde været med til at give dem adgang til det politiske rum, var ved at smuldre. Kvindeforeningen måtte erkende, at "civilisationen, tillige med den nye teknologi, som havde givet kvinderne større frihed til, og mulighed for, at arbejde ude, havde medbragt "mandssamfundet" – indbegrebet af magtsyge og uro" (Guldborg Chemnitz, her citeret fra Thomsen, 1991:131)

Ligesom Nyordningen i 1950 havde været mænds værk, tegnede alt til, at udformningen af det grønlandske Hjemmestyre også skulle blive det. Dette fik nogle kvinder til at sige "Vågn op, ser I hvad der sker, vi er ved at skabe et nyt samfund uden kvindelige kvaliteter". I en artikel med overskriften "Vågn op søstre" gav det senere landsstyremedlem Henriette Rasmussen samt en anden ung kvindesagsforkæmper Ester Ravn denne opsang til de grønlandske kvinder:

Grønland har, så længe der har været offentlige råd og forsamlinger, været mandsdomineret. Helt tilbage i kolonitiden har manden været i rampelyset, mens der er meget få kvinder, som har manifesteret sig på andre områder end de almindelige kvindeområder.

...men her ved indgangen til et nyt Grønland, som verden udenfor ikke har kendt, nemlig et Grønland med en bevidst og "grønlandsk-tænkende" befolkning, er det helt klart, at vi må lave om på de normer, som står til hinder for, at et nyt og bedre samfund skal have en chance for at komme op og stå. Det er bl.a. udenfor enhver rimelighed, at Grønlands udvikling skal styres af mænd alene (Tidsskriftet Grønland 1975: 223-24)

De to kvinder talte ud fra en vestlig ligestillings- og ligestillingsdiskurs og mente ikke, man kunne vente på, at kvinderne fik deres indflydelse via politiske partier og demokratisk valg. Kvindeerfaringer var så vigtige, at kvinderne måtte sikres plads i landsråd og kommunalbestyrelser. Dette kunne organiseres via kvindeforeninger.

Vores mål skal være: Mindst 2 fødte medlemmer i Landsrådet og mindst ét i kommunalbestyrelserne i de enkelte byer. Vi kræver: Ligestilling økonomisk, socialt og politisk, for det kan ikke være meningen, at 50% af befolkningen ikke har nogen indflydelse på samfundets udvikling (Tidsskriftet Grønland 1975:223-24).

Dette forslag, som blev fremført i 1975, blev ikke hørt og debatteret seriøst. En af de mest toneangivne mandlige politikere, senere landsstyreformand Lars Emil Johansen, fandt kvindernes krav meget uheldigt og udtalte: "Jeg synes ikke der er nogen mening i at bære kvinderne ind i landstinget, blot fordi de er kvinder" (Johansen 1976). Svaret fra de mandlige politikere var kort og afvisende og byggede på en anden politikforståelse end den, mændene i landsrådet havde givet udtryk for, da de besluttede at give kvinderne stemmeret i 1948. Der var ikke længere opmærksomhed på, at den kønsspecifikke erfaring og viden, som arbejdsdelingen i samfundet producerede, var vigtig at bringe ind i de besluttende politiske organer. Vi ser diskussionen som et eksempel på, at de patriarkalske kønsrelationer blev mere og mere indarbejdet og naturaliseret, mænd kom ikke længere med udtalelser om, at der var brug for kvindernes erfaringer og univers. Kvinder skulle nu kunne det samme som mænd, hvis de skulle have plads og indflydelse på samfundets institutioner. Det er netop, hvad Sandra Harding kalder et patriarkalsk kønsstruktureret samfund. Med det mener hun, at køn bliver afgørende for, hvorledes arbejdsdeling og organisering af samfundet bliver omformet til sociale strukturer og kulturelle værdier, og for hvilke værdier der gives positive og negative betydninger (Harding 1987). Debatten op til Hjemmestyrets indførelse afspejler, at moderniseringen og industrialiseringen af Grønland efter vestligt patriarkalsk mønster betød, at mandens rolle som familiens talerør, blev transformeret til politisk og økonomisk magt, mens kvindens rolle i familien i overvejende grad blev transformeret til en underordnet position i produktion og politik.

Som beskrevet ovenfor, tænkte nogle af de yngre kvinder også forholdet mellem mænd og kvinder ud fra dualistisk kønsdiskurs og var stærkt kritiske over for den underordnede position, kvinderne blev tildelt. Kvindeorganiseringen trådte ind i en ny fase, og organiseringen af kvinder på den grønlandske venstrefløj udviklede sig hurtigt og radikalt fra midten af 70'erne. Kvindeforeningen "Kilut" (sting), der var tæt knyttet til det socialistiske parti IA,² og en græsrodsbevægelse mod vold og patriarkalsk undertrykkelse af kvinder i samfundet blev stiftet i henholdsvis 1977 og 1981 (Pedersen 1991, Vebæk 1990).³

Kilut – en ny venstreorienteret kvindebevægelse i Grønland
I Grønland udgjorde den prækoloniale kønsideologi både en mulighedsstruktur og en barriere for det kvindeorganisatoriske arbejde. Billedet af kvindernes betydning i fangerkulturen og de første kvindeforeningers indsats på

mange områder betød, at der stod respekt omkring det kvindeorganisatoriske arbejde i Grønland, hvilket fx diskussionen omkring valgretten afspejler. Men det blev ikke i APK, de unge kvinder organiserede sig. Kvindeforeningens manglende stillingtagen til de store politiske spørgsmål, som var på dagordenen i forbindelse med kampen mod den danske stat og for et selvstændigt Grønland, så de unge kvinder som en barriere for at udvikle APK. De unge kvinder, som var med i den voksende protestbevægelse, så APK som repræsenterende en konservativ kraft i samfundet og en forhindring for en mere radikal forandring af samfundets strukturer, herunder kønsstrukturerne. De betragtede APK som en organisation på linje med Dansk Kvindesamfund og Dansk Husmoderforening, som havde støttet APK i deres opbygningsarbejde. Ligesom Nyordningen i 1950 havde skabt en ny orden imellem stat og samfund og herved havde været en udløsende faktor for dannelse af den første kvindebevægelse, kan man se den antiimperialistiske kamp mod Danmark, og andre tidligere kolonimagter, som en vigtig faktor i skabelse af "den nye" kvindebevægelse i Grønland. Dog kan den overordnede politiske kamp ikke alene forklare radikaliseringsprocessen i kvindernes organisering. Kvinderne i APK accepterede langt hen ad vejen den traditionelle komplementære arbejdsdeling, de accepterede mændenes position i samfundet og opfattede sig ikke som undertrykte. De yngre kvinder havde en anden kvindeidentitet, som de bl.a. havde opnået igennem uddannelsessystemet. Med industrialiseringen og overgangen fra fangst til fiskeri var mange af kvindernes traditionelle funktioner i familien blevet overflødiggjort. Overlevelsesgrundlaget var ikke længere fangst og bearbejdning af skind. Pengeøkonomien var voksende, og pengene kom i høj grad fra salg af fisk. Som tidligere beskrevet blev mange kvinder ufaglærte og lavtlønnet arbejdskraft i fiskeindustrien, mens andre unge kvinder, fra de socialt og økonomisk velfungerende familier, gik ind i det formelle uddannelsessystem og fik kvalifikationer på lige fod med mændene. De var, som Makka Kleist, medstifter af Kilut og senere mangeårig leder af skuespilleruddannelsen i Grønland, udtrykte det, født til at konkurrere med mændene. De kunne i princippet udfylde de samme pladser, men de stødte på barrierer ikke blot af etnisk karakter, de oplevede også en køns-mæssig undertrykkelse.

Skal jeg karakterisere situationen her og nu, så er mandschauvinismen blevet et alvorligt problem. Men det er ikke nok bare at konstatere de objektive forhold, man må også se på årsagerne. Ellers bliver det en gold kønskrig (Kleist, Information 1978).

Kilut gik som en af sine første opgaver i gang med at lave et kvindeblad "Kilut", som afspejler en kønspolitisk radikal linje. Der blev kastet lys på kvinders rolle i familien, den voldelige undertrykkelse af kvinder, skilsmisse, tvangsabort, kønsdiskriminering i uddannelsessystemet, på arbejdsmarkedet og i det politiske system.

Etnicitet og klasse som en faktor i kvindeorganiseringen

De unge kvinder i Grønland var inspireret af kampen for en ny kønsdiskurs, som foregik mange steder i Europa, og Kilut havde både i arbejdsform og sigte mange fællestræk med den danske rødstrømpebevægelse. Men der var den væsentlige forskel, at Kilut havde et klarere politisk udgangspunkt, idet den etniske kamp fra starten stod på linje med kvindernes ligestillingskamp (Pedersen 1989):

Vi erkender fuldstændigt, at vi alle – også mændene – er præget af undertrykkelsen. Det er derfor den skal bekæmpes...(men) vi mener, at det kun vil svække os i kampen mod kapitalismen og kolonialismen, hvis den bliver ført over på kvindernes undertrykkelse. Vi ønsker derfor dialog – på trods af de ydmygelser, danskerne har udsat os for, og som er med til at forme os. I stedet for, at aggressionerne kanaliseres nedad i hjemmene mod kvinderne, så skal de opad mod de egentlige magthavere. Ellers smadrer vi os selv og bliver svage over for den egentlige modstander (Kleist, Information 1978).

Eskimolog og kønsforsker Marianne Thomsen (Thomsen 1991) konkluderer, at etnicitet på en gang kan betragtes som en mobiliserende og hæmmende faktor for kvindernes politiske deltagelse. Mobiliserende fordi kampen for ligestilling imellem danskere og grønlandere skabte en bevidsthed om eget værd og en stillingtagen til eget miljø og hverdag, men hæmmende fordi det blev betragtet som illegitimt at flytte fokus væk fra det etniske spørgsmål og over på forholdet mellem mænd og kvinder. En af de aktive kvinder udtalte således:

Helt personligt har jeg oplevet, at det var et problem for mig, at jeg på et tidspunkt havde været i Danmark og haft kontakt med kvindebevægelsen der. Jeg har aldrig været organiseret rødstrømpe, men alligevel var folk mistroiske overfor mig, da jeg kom hjem, og troede, jeg ville indføre danske ideer i Grønland (Henriette Rasmussen, her citeret fra Thomsen 1991:133).

Vi mener citatet afspejler, at sameksistensen af en etnisk og en moderne køns-politisk dagsorden, gjorde det vanskeligere for kvinderne i den nye kvindebevægelse at føre en kamp for kvinders rettigheder. Afstandstagen til feminismen var ifølge Thomsen udpræget blandt inuit og indfødte kvinder generelt, og mange yngre kvinder var, på lige fod med de ældre, tilbageholdne for ikke at blive sat i bås med feministerne (Thomsen 1991). Den gruppe, Kilut nåede, var da også hovedsagligt yngre, uddannelsessøgende kvinder i byerne. Kilut fik aldrig så massiv og bred tilslutning som APKs mere konsensusprægede arbejde gav anledning til. Vejen til indflydelse for kvinderne i Kilut blev heller ikke let. En del af mændene var skeptiske over for en selvstændig kvinde-

organisering på venstrefløj, hvilket bl.a. gav sig udtryk i, at landstinget, da det blev konstitueret, ikke brugte Kilut (eller andre kvindeorganisationer) på samme måde, som landsrådet tidligere havde brugt APK, bl.a. bad de kvindeforeningen udarbejde retningslinjer i visse sager, som havde kvindespecifikt eller socialt indhold (Egede, interview 1984).

Men Kilut fik en vigtig samfundsmæssig og kønspolitisk funktion, dels via den skolings- og bevidstgørelsesproces, der fandt sted i bevægelsen, og dels via deres vedholdende arbejde for ligestilling inden for partiet IA, som i dag er landets næststørste parti. IA har således indføjet en principbeslutning om ligestilling i partiets formålsparagraffer. IA er det eneste parti, der i sine vedtægter har formuleret en sådan ligestillingspolitik (Poppel 2009). Mange af de kvinder, der var med i Kilut, er i dag både aktive i politisk arbejde inden for kultur- og erhvervslivet og er på mange områder med til at præge den offentlige debat.

Men Kilut var i endnu højere grad end APK en organisering af veluddannede kvinder, og på trods af ønsket om at danne et solidarisk fællesskab med alle kvinder i Grønland var de opmærksomme på, at det var en vanskelig opgave. Der var klasseforskelle og regionale forskelle, som betød, at det langt fra var alle kvinder, for hvem den politiske og kønspolitiske dagsorden havde den samme høje prioritet. Ivalo Egede, medstifter af Kilut og senere direktør i Grønlands radio og fjernsyn, analyserede situationen således:

I det normsæt vi overtog fra Europa indgik en tradition, som prioriterede en uddannelse af manden højstUden nogen uddannelse er kvindens arbejde udenfor hjemmet som regel rengøring og fabriksarbejde eller lignende. Arbejdet er ofte fysisk hårdt, men bliver ikke lønnet derefter. Dobbeltarbejde gør, at kvinderne ikke har energi og overskud til at uddanne sig eller tage på kurser, og hun forbliver hermed i samfundets lavets lønnede gruppe.

Kvindernes rolle i samfund og hjem gør, at hun gennemgående er mindre vidende, mindre politisk interesseret og mindre klassebevidst end mænd. At kvinder er placeret i den allernederste del af samfundshierarkiet, er for mig at se årsagen til, at hun ikke deltager i det politiske liv (Egede 1978).

Denne analyse indrammer ret præcist problemerne for de marginaliserede grupper af kvinder i det nyindustrialiserede Grønland. Der skete således i perioden op til hjemmestyrets indførelse en radikaliserende af det kvindepolitiske arbejde, men samtidig tog en yderligere polarisering fart, som gjorde det vanskeligt for kvinderne at arbejde på "et fælles projekt".

Kilut blev som bevægelse "opslugt" i partiet IA i slutningen af 80'erne og har i dette parti fået realiseret sin målsætning om kønslighed i den politiske repræsentation.

3. Fase

Hjemmestyre – kvindernes indtog i de politiske og uddannelsesmæssige institutioner – polarisering af kvinderne

I 1984, fem år efter hjemmestyrets indførelse, blev de to første kvinder valgt ind i Landstinget. Derefter voksede den kvindelige repræsentation hurtigt, og efter valget i 2005 besad kvinderne godt 42% af pladserne (Poppel 2009:350). Efter landstingsvalget i 2009 besad kvinderne fra det venstreorienterede parti IA, som kvindeorganisationen Kilut var tilknyttet, alene 26% af samtlige pladser i Landstinget samt fire ud af ni ministerposter (Poppel 2009:351, Naalakkersuisut 2009). I dag, 2015, er IA repræsenteret ved flere kvinder end mænd (Naalakkersuisut 2015). På det kommunale niveau steg kvindernes repræsentation fra 10% i 1979 til 29% i 2005 (Poppel 2009:353) Denne procentdel var i 2013 uændret (Naalakkersuisut 2013).

Inden for uddannelsessystemet kan der iagttages en lignende udvikling. Flere kvinder end mænd uddanner sig indenfor de mellemlange og videregående uddannelser. Kvinderne udgjorde således i 2012 69% af de studerende på universitetet i Grønland (Naalakkersuisut 2013).

Den ovenstående positive fortælling om kvindernes hastigt voksende deltagelse i de politiske institutioner og i uddannelsessystemet, er dog ikke hele fortællingen om køn og kvinder i Grønland.

- Den kvindelige repræsentation i det grønlandske landsting er faldet ved de to sidste valg, og ligger nu på 32% (Naalakkersuisut 2013) mod 42% ved valget i 2005. Antallet af kvindelige ministre blev med regeringsskiftet til en socialdemokratisk orienteret⁴ regering i 2013 reduceret fra fire ud af ni til to ud af ni.
- Den høje repræsentation af kvinder på det politiske niveau og på de videregående uddannelser har ikke resulteret i en tilsvarende stigning af kvinder på ledende poster i selvstyreadministrationen. Langt de fleste departementer, direktorater og styrelser har således flere mandlige end kvindelige chefer i topstillingerne, og kvinderne indtog i 2009 kun godt 20% af bestyrelsesposterne i de økonomisk magtfulde hjemmestyreejede selskaber (Poppel 2009:355-56).
- Der kan registreres en meget stor social og ressourcemæssige ulighed i det grønlandske samfund (Poppel 2010, Carlsen 2007). Man kan tale om, at der er sket en øget klassesdeling imellem de grønlandske kvinder. En polariseringsproces, som startede med moderniseringsprocessen og overgangen fra fangst til fiskeri i Grønland.

Konkluderende refleksioner

På baggrund af analysen af kvindeorganiseringens historie i Grønland, mener vi at kunne konkludere, at den kollektive organisering i kvindefællesskaber har været en vigtig faktor i mobiliseringen af de kvindelige ressourcer, som

bl.a. er kommet til udtryk ved en kollektiv støtte og opbakning til kvinder, der gik ind i politisk arbejde, og ved den høje kvindelige repræsentation i politiske og uddannelsesmæssige sammenhænge.

Vi ser stadig de eksisterende og "de forestillede" kvindelige fællesskaber som en mulig og nødvendig samfundsforandrende kraft. Kønsperspektivet italesættes i dag ikke fra anden side. Det var således den første kvindesammenslutning APK, der på trods af sin meget reducerede indflydelse på det politiske niveau, igangsatte diskussionen omkring nedsættelse af et ligestillingsudvalg, som senere førte til vedtagelse af Ligestillingsloven i 2003 (Thomsen 1991, Poppel 2010). Og det var den meget aktive basisorganisering af kvinder i Kilut, som skabte grundlaget for, at IA er det eneste regeringsbærende parti i Norden, hvor kvinderne har udgjort majoriteten af partiets ministre og folkevalgte i parlamentet.

Men, som beskrevet, er der også uløste problemer. I vores analyse har vi med et postkoloniale perspektiv identificeret nogle forhold, som vi mener kan bidrage til at belyse, hvorfor kønskampen i dag synes at stagnere, og hvorfor en stor del af de grønlandske kvinder blev tabere i moderniseringsprocessen.⁵ Vi vil her trække to væsentlige forhold frem.

For det første mødet imellem to forskellige kønskonstruktioner. Den vestlige dualistiske og hierarkiske kønskonstruktion synes at være blevet den absolut herskende – i hvert fald i samfundets magtfulde institutioner. Introduktionen af den patriarkalske samfundsorganisering blev gennemført af den danske stat med en sådan dominans og selvfølgelighed, at den helt udelukkede andre forståelsesformer i forhold til praktisering af køn. De institutionelle rammer og den vestlige diskurs udelukkede dette. Vi mener at Williamson (2011) og andre har sandsynliggjort, at grønlænderne selv praktiserede en anden kønsforståelse. Måske var den "genderless" som Williamson peger på, måske flydende og knyttet til sociale processer som Oyewumi byder ind med. Men den prækoloniale forståelse, som i parentes bemærket heller ikke i alle dens former var uden problemer for kvinderne, blev ikke italesat som alternativ til den patriarkalske. På trods heraf, mener vi at kunne sige, at den har haft en funktion i samfundet, både positivt og negativt. En udbredt opfattelse af, at man levede i et kønsegaltært samfund, hvor kvindens bedste blev varetaget igennem manden som familiens talerør, har helt op til 70'erne skabt en blindhed over for det patriarkalske systems voksende dominans, og fra 1970 og frem skabte den modstand mod de unge kvinders kønskamp. Kvinderne i de nye kvindebevægelser førte en meget aktiv og synlig kamp for ligestilling, men måtte acceptere, at den måtte foregå uden aktiv opbakning fra mange af kvinderne fra den ældre generation, og at de langt hen ad vejen skulle være med på et patriarkalsk systems præmisser. De skulle tilegne sig uddannelse på niveau med mændene, de skulle kunne argumentere i det offentlige rum ligesom mændene mv. De kvinder, der kunne imødekomme disse krav, opnåede stor respekt, og mange stemmer, fra både mænd og kvinder i

Grønland. Her ser vi måske en rest af en mere kønsegaltær og ikke dualistisk kønsforståelse. Men en del af prisen kvinderne, og Grønland, måtte betale for kønskamp på disse betingelser var, at man også bidrog til skabelse og reproduktion af det vestlige klassesamfund. Det var de veluddannede kvinder (og mænd), der i overvejende grad blev rekrutteret fra de socialt velfungerende grupper, som kunne være med!

For det andet, den specifikke måde etnicitet og køn er blevet sammentænkt på. Kampen for ligestilling imellem kønnene er blevet betragtet som en forhindring eller ligefrem sabotage imod kampen for etnisk ligestilling. Vores analyse peger på, at opbygning af en ny grønlandsk hjemmestyrestat har givet den etniske eller nationale identitet forrang frem for kønsmæssig eller lokal ligestilling og lighed.⁶ Kvinder, og måske specielt kvinder i det politiske liv, har været ansvarlige for "hele Grønlands udvikling", men har samtidigt hermed været med til at reproducere en i overvejende grad dansk hierarkisk og patriarkalsk struktur, som blandt andet kan iagttages i den meget ulige kønsmæssige fordeling af magt i Hjemmestyrets administration og magtfulde institutioner. Og hvad der måske er vigtigere, køn er kommet til at spille en underordnet rolle på de centrale politikfelter – på trods af ligestillingsloven og ligestillingsrådet. En udvikling, som kan have været hjulpet på vej af en måske overlevet "genderlessness" og nutidig "feminismekritisk" diskurs.

Vi har fundet det spændende og givende at prøve at begribe udviklingen i Grønland ud fra et postkolonialt feministisk perspektiv og mener der i denne forståelse findes potentialer til igen at italesætte kønsdiskussionen i Grønland, og komme med bud på, hvorledes indsigt i de præ- og postkoloniale grønlandske kønskonstruktioner kan skabe billeder af ikke dualistiske og ikke hierarkiske kønskonstruktioner. For som de postkoloniale feminister påpeger, kan ny begribelse af fortiden og af henholdsvis kvinders og mænds position og handlinger danne grundlag for skabelse af nye fremtidsbilleder.

Noter

1. APK er forkortelse for Arnat Peqatigiit Kattuffiat/De grønlandske kvindeforeningers sammenslutning.
2. Inuit Ataqtigiit, Inuit betyder menneske, ataqtigiit betyder sammenhold.
3. Arnat Suleqatigiit (Kvinder der arbejder sammen), en græsrodsbevægelse, der havde som formål at bekæmpe vold mod kvinder. I samme periode blev der stiftet flere andre kvindeorganisationer bl.a. fanger- og fiskerkoneforeningen APNAP (Pedersen 1989, Thomsen 1991).
4. Siumut partiet.
5. Vi er fuldstændig på rene med, at kønskonstruktionen i Grønland ikke alene kan forklare den voksende ulighed og den fraværende kønskamp i det offentlige rum. Forhold som introduktion af den kapitalistiske produktionsform, markedsmekanismene, neoliberal styringsrationalitet og de individualiseringstendenser, vi ser i det senmoderne samfund, har også i høj grad været og er aktive i Grønland. Ikke desto mindre mener vi, at herskende forståelser af kønsforholdet spiller en ikke uvæsentlig rolle i udviklingen mod et mindre dualistisk og hierarkisk og et mere lige samfund.
6. Jens Dahl har arbejdet med denne hypotese og begrebet "nation building", og han påpeger, at Hjemmestyreinstitutionen har legitimeret drastiske forringelser i levevilkårene i mange bygger (Dahl 2000).

Litteratur

- Arnfred, Signe 1991: "Kvinder, mænd, arbejde og seksualitet i den grønlandske moderniseringsproces", i Lennert, Lene Skifte m.fl.: *Kvinder i Grønland*. Sydgrønland: Atuakkiorfik.
- Arnfred, Signe 2011: *Sexuality and Gender Politics in Mozambique – rethinking gender in Africa*. UK: JC, James Currey og Uppsala, Sweden: The Nordic Africa Institute.
- Bentzon, Agnete 1963: *Familie og ægteskab i Grønland. II Familiens organisation og økonomiske administration. Bilag 3: Samtaler med familier og myndigheds personer 1961*. København: Stencilat.
- Carlsen, Aksel 2007: "Grønland: et holdningsskift i den post-koloniale velfærdspolitik?", i Carlsen, A., m.fl.: *Arbejde, helse og velfærd i Vestnorden*. Háskólaútgáfan, Islands Universitet, Reykjavik.
- Chauraya, Efiritha 2012: "The African view on gender and its impact on implemented gender policies and programs in Africa". *Journal of Sustainable Development in Africa*, Volume 14, No. 3.
- Chemnitz, Guldborg 1965: "Kvinden i Grønland", i *Kvinderne og valgretten*. København: J. H. Schultz Forlag.
- Chemnitz, Guldborg 1984: Personligt interview.
- Dahl, Jens 1986: *Arktisk Selvstyre*. København: Akademisk Forlag.
- Dahl, Jens 2000: *Saqqaaq, An Inuit Hunting Community in a Modern World*. University of Toronto Press.
- Danmarkshistorien.dk, Aarhus Universitet, <http://danmarkshistorien.dk/om-danmarkshistoriendk/> 13.01.15.
- De grønlandske kvindeforeningers sammenslutning 1981: *Kvindens liv og vilkår i Grønland*. Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- De grønlandske kvindeforeningers sammenslutning 1983: "Kvinder og politik", valgoplæg 1983.
- Dybbroe, Susanne 1988: "Participation and control: issues in the debate on women and development. A Greenlandic example". *Folk*, vol. 30.
- Egede, Ivalo 1978: "Den grønlandske kvinde og det grønlandske hjemmestyre". *Tidsskriftet Grønland*, 1978-6.
- Egede, Ivalo 1984: Personligt interview.
- Freuchen, Peter 1953: *Min grønlandske ungdom*. København: Forlaget Fremad.
- Freuchen, Peter 1962: *Peter Freuchens bog om eskimoerne*. København: Gyldendal.
- Grønlands Statistik 2014: *Indkomststatistik 2013*. <http://www.stat.gl/publ/da/IN/201401/pdf/Indkomststatistik%202013>.
- Grønlandsrådsdokument 2/1970, Familieplanlægning og fødselstallet i Grønland.
- Grønlandsrådsdokument 45/77, København 1977.
- Harding, Sandra 1987: "Feminism and Scientific Knowledge". *American Philosophical Association*, Nov. 1987.
- Information, Indlæg v. Lars Emil Johansen 19.3.1976.
- Johansen, Lars Emil, interview, Dagbladet Information 19.3.1976
- Kleist, Makka, Information, 29.12.1978.
- Kleivan, Inge 1975: "Glimt af kvindernes rolle i Grønland gennem tiderne". *Tidsskriftet Grønland*.

- Landsrådsforhandlinger 1938-47. Punkt 23 på dagsordenen 1945.
- Larsen, Helge 1965: *Eskimokulturen*. København: Munksgaards Forlag.
- Naalakkersuisut/ Government of Greenland 2009: *Tale På vegne af Naalakkersuisut. CEDAW-komiteens eksamination den 22. juli 2009*. <http://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Ligestilling/DK/Introductory%20statement%20Introtale%20ved%20eksamination.pdf>
- Naalakkersuisut/ Government of Greenland 2013: *Den grønlandske regerings rapport om implementering af CEDAW*, Appendiks A i Rigsfællesskabets 8. periodiske til CEDAW komiteen. http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/Uddannelse-Kirke-Kultur-og-Ligestilling/Ligestilling/CEDAW/8_periodiske_rapporting
- Naalakkersuisut/ Government of Greenland 2014: *Medlemmer af Inatsisartut/landstinget*, <http://www.inatsisartut.gl/inatsisartuthome/sammensaetning-af-inatsisartut.aspx?lang=da>
- Malaurie, Jean 1979: *De sidste konger i Thule*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Mary Fonden 2014: pressemeddelelse, <http://www.maryfonden.dk/da/gr%C3%B8nlandske-krisecentre-pm>
- Mies, Maria 1986: *Patriarchy and accumulation on a world Scale. Women in the International Division of Labour*. New Jersey: Palgrave Macmillan.
- Oyewumi, Oyeronke 2004: "Conceptualising Gender", i Arnfred, Signe m.fl.: *African Gender Scholarship: Concepts, Methodologies and Paradigms*. Senegal: Council for the Development of Social Science Research in Africa.
- Parpart, Jane, Shirin Rai og Kathleen Staudt 2002: *Rethinking Empowerment – Gender and development in a global/local world*. London: Routledge.
- Pedersen, Kirsten Bransholm 1989: *Kvinderne i Grønland*, Forskningsrapportserien nr. 15. Institut for Miljø, Teknologi og Samfund, RUC.
- Pedersen, Kirsten Bransholm 1991: *Kvindeerfaringer som ressource i udviklingen af det grønlandske samfund*. Tek-Sam Forlaget, RUC.
- Poppel, MarieKathrine og Janus Chemnitz Kleist 2009: "Køn og magt i Grønland", kap. 11, i *Kön och makt i Norden*, Del 1 Landsrapporter, TemaNord 2009:569, Nordisk Ministerråd, København.
- Poppel, MarieKathrine 2010: "Kvinder og velfærd i Grønland", kap 2, i Knudsen m. fl.: *Kvinder og velfærd i Vestnorden*. TemaNord 2010:578, Nordisk Ministerråd, København.
- Rasmussen, Knud [1905] 1979: *Nye mennesker, Slæderejserne*. København: Gyldendal.
- Rude, Eva 1975: "De grønlandske kvinders boliginitiativ". *Tidsskriftet Grønland*.
- Skatte- og Velfærdskommissionen 2010: *Indkomster og indkomstfordeling i Grønland 2007*, arbejdspapir, http://www.kamikposten.dk/lokal/last/container/da/hvadermeningen/pdf/indkomster_og_indkomstfordeling_i_groenland_2007.pdf
- Tidsskriftet Grønland 1975: "Grønland i dag", (59).
- Thomsen, Marianne Lykke 1991: "Fra kollektiv manifestation til individuel præstation", i Lennert, Lise m. fl.: *Kvinder i Grønland*. Grønland: Atuakkiorfik.
- Vebæk, Maliaraq 1990: *Navaranaaq og de andre*. København: Gyldendal.
- Viemose, Jørgen 1977: *Dansk kolonipolitik i Grønland*. København: Demos.
- Williamson, Karla Jessen 2011: "Inherit My Heaven: Kalaallit Gender Relations". *IN-USSUK- Arctic Research Journal 1*.